

LEONARD GÓRKA SVD

STUDIA CYRYLOMETODIAŃSKIE

Małgorzata Skowronek, Georgi Minczew (oprac.). *Uczniowie Apostołów Słowian. Siedmiu Świętych mężów*. Kraków: Wydawnictwo Collegium Columbianum 2010 ss. 221. Seria: Biblioteka Duchowości Europejskiej nr 4. Red. Aleksander Naumow i Mariola Walczak-Mikołajczykowa. ISBN: 978-83-7624-037-4.

Podjęty przez współautorów i redaktorów temat recenzowanego dzieła jest charakterystyczny dla badań filologiczno-slawistycznych. Prezentowana monografia jest w pewnym sensie kontynuacją, ale przede wszystkim poszerzeniem i pogłębieniem dotychczasowych zainteresowań Autorów (Georgi Minczew, Elka Bakalova, Slavia Barlieva, Dimo Češmedžiev), jak i Redaktorów projektu badawczego (Aleksander Naumow i Wacław Walecki), którzy wcześniej już podejmowali różnorakie wątki dotyczące problematyki cyrylometodiańskiej. Dlatego też, mając za sobą cenne doświadczenie heurystyczno-metodologiczne, recenzowane dzieło zaowocowało rzetelnością i poprawnością przeprowadzonych badań analitycznych i trafnością wnioskowania.

Zarówno Autorzy, jak i Redaktorzy recenzowanego dzieła przełamują swoistego rodzaju indyferentyzm badawczy i dołączają swoją pracę do grona tych naukowców, którzy wbrew minimalizowaniu problematyki cyrylometodiańskiej w polskiej literaturze naukowej mają odwagę ją podejmować i dostrzegają aktualność jej przesłania dzisiaj. I za ten naukowy upór twórcom tej monografii należy się wielkie uznanie.

Warto podkreślić także, że niniejsza praca wnosi niezaprzeczalny wkład w zrozumienie i wartości cyrylometodiańskiej topiki, udowadniając, że w naukowym dyskursie obok uwzględnienia ikonografii, architektury sakralnej i zabytków piśmiennictwa niezbędne jest odważne sięganie do narracji folklorystycznych, czerpanych z legend ludowych i podań. Są to wprawdzie miejsca o charakterze wtórnym, pomocniczym, zewnętrznym i tylko prawdopodobnym, ale istotnie poszerzającym i pogłębiającym naukowy warsztat oraz pole badań filologiczno-slawistycznych. Profesor Georgi Minczew mówi wprost, że narracje te „ukazują nową perspektywę badań” (s. 77).

Problematyka cyrylometodiańska ma w Polsce swoje bibliograficzne precedensy. Przywołać należy najpierw opracowanie wybitnego slawisty Tadeusza Lehra-Spławińskiego *Konstantyn i Metody. Zarys monograficzny z wyborem źródeł* (Warszawa

Dr hab. LEONARD GÓRKA SVD, prof. KUL – Instytut Ekumeniczny KUL; adres do korespondencji: ul. Jagiellońska 45, 20-950 Lublin 11; e-mail: lgorka@kul.lublin.pl

1967). Oddzielne grupę stanowią dokumenty cyrylomeodiańskie papieża-Słowianina Jana Pawła II. Dokumenty te otwiera list apostolski *Egregiae virtutis* (1980), ogłaszający świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy obok św. Benedykta. Zainteresowanie problematyką cyrylometodiańską, przynajmniej w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej, nasiliła tzw. słowiańska encyklika Jana Pawła II *Slavorum Apostoli* (1985), będąca swojego rodzaju „uniwersalem”, w którym papież przyznaje tradycji cyrylometodiańskiej przynależne jej miejsce, prawa i znaczenie w pojednaniu religijnym, kulturowym i społecznym narodów europejskich. W obu dokumentach wyczytać można życzenie, by świadomość duchowego depozytu powodowała stopniowe zanikanie tego, co dzieli Kościoły, ludy i narody. Intencje papieża stawiają nadto szczególne zadanie: dążność do integracji elementów kulturowych i religijnych z zachowaniem szacunku dla wewnętrznej suwerenności i tożsamości.

Od ponad dwudziestu lat dysponujemy także dwutomową pracą *Cyryl i Metody. Apostostowie i Nauczyciele Słowian*. Cz. 1: *Studia*. Cz. 2: *Dokumenty*. Red. J.S. Gąjek, L. Górka. Lublin 1991). Jest to zbiór zarówno studiów krytycznych, poświęconych epoce cyrylometodiańskiej, jak i tekstów źródłowych opowiadających o dziele Świętych Braci Sołuńskich. Niestety teksty te nie dostarczają dość wiedzy o współtworzonej przez nich i przygotowanej do samodzielnej pracy nauczycielskiej i apostolskiej grupie ich Uczniów.

W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje inna antologia przekładów tekstów źródłowych w języku polskim, wydana w opracowaniu Aleksandra Naumowa *Pasterze wiernych Słowian. Święci Cyryl i Metody* (Kraków 1985). To niepozorne dziełko przedstawia niezwykle ciekawy wybór z bogatej spuścizny literackiej Świętych Braci oraz ich bliskich, jak i niebezpośrednich uczniów. Istotną rzeczą dla tej pracy jest to, że poszczególne teksty opatrzone zostały obszernym komentarzem, dotyczącym działalności Świętych, jak również charakterystyki właściwych dla ich epoki gatunków literackich – liturgicznych i pozaliturgicznych. W sumie opracowanie to jest znakomitym obrazem życia liturgicznego Kościoła wschodniego wśród Słowian i jednocześnie portretem tworzących go w IX i X wieku osób.

Pierwszorzędnymi natomiast bohaterami recenzowanej tu antologii są dwaj uczniowie Apostołów Słowian, którzy znani są zarówno jako postaci historyczne, jak też jako twórcy młodej kultury słowiańskiej: św. Klemens, obdarzony przydomkiem „Ochrydzki”, i św. Naum. Mają oni nie tylko osobne wspomnienia liturgiczne (Klemens – 25 listopada, Naum – 23 grudnia i 20 czerwca), w których podkreśla się ich współpracę z dworem książęcym, a później carskim w Plisce i Presławiu, ale są też w pewnym sensie organizatorami bułgarskiej struktury Kościoła oraz życia literacko-naukowego. Redaktorzy i współautorzy zauważają, że świadomie nie włączyli do niniejszej antologii przekładów utworów literackich będących owocem ich wybitnych talentów. Z bogatej spuścizny Klemensa znamy w przekładzie polskim słowa pochwalne poświęcone Cyrylowi i Metodemu: *Słowo pochwalne na (święto) przeniesienia relikwii Świętego Mikołaja* oraz fragment *Mowy pochwalnej Michałowi i Gabrielowi*. Prezentowane w recenzowanej publikacji teksty znane są Słowiańsz-

czyźnie południowej, w postaci komentowanych edycji, od prawie stu lat. W języku polskim otrzymujemy je po raz pierwszy (za wyjątkiem anonimowego *Słowiańskiego nabożeństwa ku czci Świętego Klemensa*, którego fragment ukazał się przed laty w poświęconej piśmiennictwu starosłowiańskiemu „Literaturze na świecie” (1980).

Do grupy owych „świętych mężów” (scs. *sedmoczisleniki*), zgodnie z zapisem dziewiętnastowiecznego kodeksu, należą, poza Apostołami Słowian i wyżej wymienionymi uczniami, uczniowie św. Metodego: Angelary Bułgarski, Gorazd i Laurenty. Angelary Bułgarski był po śmierci Metodego więziony i wypędzony z Moraw, wraz z Klemensem i Naumem udał się na południe. Gorazd miał pochodzić ze znacznego rodu morawskiego, odebrał rzekomo znakomite wykształcenie i władał poza językiem słowiańskim również łaciną. Cechy te predestynowały go do prac administracyjnych. Metodego wyznaczył go na swojego następcę, ogłaszając arcybiskupem Moraw. W *Żywocie obszernym Świętego Klemensa Ochrydzkiego* biskup Teofilakt pisze, że po śmierci Metodego Gorazd dzielił los Klemensa, Angelarego i Laurentego, początkowo jako więzień, potem wygnaniec z ziem podległych jurysdykcji biskupów niemieckich. Prawdopodobnie jednak dotarł na Bałkany, a nawet na tereny dzisiejszej Albanii południowej, gdzie w miejscowości Berat miał założyć klasztor. Według jednej z hipotez Gorazd szukał schronienia w Małopolsce, a nawet miał zasiadać na tronie biskupów Krakowa. Za swojego patrona uważają Gorazda zwłaszcza Czesi i Słowacy – ponieważ wywodził się z Moraw i został namaszczonej przez Metodego na przyszłego biskupa tych ziem. Laurentego, ucznia Metodego, utożsamia się czasem, na podstawie różnych źródeł, z Sawą, innym z grona uczniów Cyryla i Metodego. Miał on należeć do grona najbliższych współpracowników Apostołów Słowian, prawdopodobnie podróżował także z nimi do Rzymu i być może był obecny przy śmierci św. Klemensa.

Recenzowana praca ma strukturę czwórdzielną. Na pierwszą część składają się trzy studia krytyczne, będące jednocześnie komentarzem szkicującym kontekst dla utworów liturgicznych, pozaliturgicznych, legend ludowych oraz dla zaprezentowanej ikonografii. Natomiast teksty źródłowe przedstawiono w trzech blokach:

1. **Hagiografia**, a tu tzw. żywoty obszerny, nieprzeznaczone do użytku liturgicznego: *Żywot obszerny Świętego Klemensa Ochrydzkiego* Teofilakta Ochrydzkiego, *Żywot obszerny Klemensa Ochrydzkiego* przypisywany Konstantynowi Kabasilasowi, oraz żywoty krótkie, tzw. prologowe, odczytywane we właściwe święta podczas nabożeństw: *Drugi słowiański żywot Świętego Nauma*, *Żywot krótki Świętego Klemensa Ochrydzkiego* Dymitra Chomatiana, a także teksty na nich wzorowane: *Pierwszy słowiański żywot Świętego Nauma*, *Trzeci słowiański żywot Świętego Nauma*, ludowe *Żywoty św. Nauma*.

2. **Hymnologia**, obejmująca: *Słowiańskie nabożeństwo ku czci Świętego Klemensa* Anonima z Ochrydy, *Nabożeństwo ku czci Świętego Klemensa* Dymitra Chomatiana i *Słowiańskie nabożeństwo ku czci Siedmiu Świętych Mężów*.

Teksty w dwóch pierwszych segmentach tej części antologii, obejmujące hagiografię oraz hymnografię, zostały ułożone w porządku chronologicznym.

3. **Legends ludowe i memoraty z okolic Ochrydy**.

Część merytoryczna zwieńczona jest: słownikiem antroponimów i toponimów, słownikiem terminów liturgicznych i teologicznych, spisem ilustracji oraz spisem wybranych publikacji Collegium Columbinum.

Biorąc pod uwagę wielość i charakter tekstów stanowiących trzon omawianego dzieła, trzeba powiedzieć, że Autorzy komentarzy, jak i tłumacze stanęli przed niełatwym zadaniem. Zarówno bowiem tłumaczenie, jak i poprawna analiza tekstów wymagała dobrej znajomości samych źródeł, a zwłaszcza ich szerokiego historycznego, społecznego i politycznego tła, z którego wyrastały poszczególne narracje. Stopień trudności podwyższa fakt, że kontekstem merytorycznym mitu o „Świętych siedmiu Mężach” jest nadto zróżnicowana tradycja teologiczno-konfesyjna, wschodnia i zachodnia. Odnalezienie się w tych wymiarach wymaga od nie-teologa dodatkowego trudu i wiedzy.

Spośród wielu kwestii podejmowanych i rozwiązywanych przez Autorów dzieła niektóre zdają się być szczególnie godne uwagi. Jestem głęboko przekonany, że nawet bez wyraźnych deklaracji słownych, recenzowana praca dobrze służy dziełu ekumenicznego zbliżenia między Kościołem prawosławnym i Kościołem rzymskokatolickim. Nie może być mowy o procesie pojednania, jeżeli w ludziach wierzących nie będzie dojrzało zrozumienie dla odrębnej tradycji wyznaniowej czy kulturowej. A temu właśnie służyć może omawiana praca badawcza.

Podsumowując, recenzowane dzieło jest owocem wytrwałej pracy i sumiennej refleksji. Do tej pory nikt nie podjął się tak szczegółowej i aspektywnej pracy badawczej, która dostarcza badaczom kultury europejskiej nowych horyzontów i bodźców poznawczych. Z tego punktu widzenia recenzowana praca ma charakter pionierski i dlatego oceniam ją jako znakomitą. Nie chodzi tylko o zapełnienie luk poznawczych. Analizowana przez Autorów ze zrozumieniem i krytycznym umysłem literatura przedmiotu, a zwłaszcza źródła i ikonografia oraz narracje folklorystyczne uczą głębszego spojrzenia na kształtowanie się świadomości narodowej i wyznaniowej Słowian. Dlatego też w moim głębokim przekonaniu to pionierskie dzieło zasługuje na szerokie wykorzystanie przede wszystkim w środowisku akademickim, ale również w pracy pastoralnej. Pozostaje także nadzieja, że kolejny tom Collegium Columbinum w serii Biblioteka Duchowości Europejskiej poświęcony będzie świętemu Cyrylowi i Metodemu, Apostołom i Nauczycielom Słowian.